

پخش مستقیم تلویزیونی از طریق ماهواره از دیدگاه حقوق بین الملل

دکتر منصور جباری قره‌باغ*

مقدمه

پیشرفت سریع تکنولوژیهای ارتباطاتی و گسترش امکانات مربوط به پخش مستقیم ماهواره‌ای نگرانیهایی را در بسیاری از مردم به خصوص دولتمردان در کشورهای توسعه یافته موجب شده است.^۱ این نگرانی بیشتر معلول انتقال فرهنگ و ارزش‌های بیگانه و آثار مخرب آن به این کشورهاست تا نفس پیشرفت تکنولوژی و انتقال آن. این نگرانی وقتی اهمیت پیدا می‌کند که به عنوان مثال ملاحظه می‌کنیم صدر اعظم پیشین آلمان غربی هلموت اشمیت، در نطقی گفته است که: "پخش ماهواره‌ای می‌تواند از بمب

* استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی

1-M. Taishoff, State Responsibility and the Direct Broadcast Satellite (1987).

هسته‌ای هم خطرناکتر باشد.^۱ دیرکل پیشین سازمان ملل نیز اظهار داشته است که "در بسیاری از مواقع در بعضی از کشورها استفاده از تکنولوژی غربی بدون توجه به آثار منفی یا زیانبار آن در رفتار اجتماعی، ارزشها و فرهنگ جامعه، مورد توجه قرار می‌گیرد."^۲

البته این مسائل کاملاً جدی هستند زیرا ماهواره‌ای که به خوبی در مدار قرار گرفته باشد می‌تواند ۴۰ درصد سطح زمین را تحت پوشش قرار دهد. رهبران بسیاری از کشورها اغلب در خصوص آثار منفی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای بر فرهنگ مردمشان بحث کرده و نگرانی خود را در این خصوص ابراز داشته‌اند.

در اینکه آیا پخش مستقیم تلویزیونی از طریق ماهواره مخالف معاهدات بین‌المللی است یا نه اختلاف نظر وجود دارد. بعضی از نویسندگان حقوقی معتقدند که نه تنها استفاده نظامی بلکه گاهی استفاده غیر نظامی از طریق ماهواره‌های تجاری هم ممکن است از نظر مقررات مربوط به فضای ماورای جو غیرقانونی باشد.

این مقاله قصد دارد حقوق بین‌الملل را در خصوص پخش مستقیم برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره مورد توجه قرار داده و به تناسب در پی آن است که برای کشورهایی که از پخش آن ناراضی هستند راه‌حلهایی پیشنهاد کند. بدین منظور نخست موضع‌گیری دولت‌ها را در این خصوص مطرح ساخته، سپس حقوق بین‌الملل مربوط به فضای ماورای جو در خصوص ارتباط از طریق ماهواره را مورد بررسی قرار خواهد داد. در این قسمت به بعضی معاهدات چندجانبه، قطعنامه‌های سازمان ملل متحد و یونسکو و نیز به قوانین و مقررات حقوق بین‌الملل بشر و عرف بین‌الملل پرداخته خواهد شد.

۱- تعریف پخش مستقیم تلویزیونی

استفاده از ماهواره برای پخش برنامه‌های تلویزیونی یکی از نوآوریهای قرن بیستم است. با پرتاب ماهواره به وسیله کشورهای قدرتمند و استفاده از آن برای ارسال خبر به

1- Ibid

2- Masmoudi, The New World Information Order and Direct Broadcasting Satellites, 8 Syracuse J. of Int'l Law and Comm. 321, 331(1981).

سایر نقاط جهان، این مسئله که هر کشور می‌تواند با ارسال برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی در فرهنگ کشورهای دیگر تأثیر بگذارد مورد توجه قرار گرفت. از این وسیله برای اطلاع رسانی در زمینه‌های مختلف از جمله ارسال برنامه‌های رادیویی، مخابره وضعیت آب و هوا، تغییرات جوی و امور نظامی و غیره استفاده می‌شود. ارسال برنامه‌های تلویزیونی از یک نقطه از جهان و قابلیت استفاده مستقیم آن در منازل بدون دخالت دولتهای محلی از موارد مهمی است که نظر عموم را به خود جلب کرده و موجب عکس‌العمل دولت‌ها شده است.

اساساً سه نوع پخش با استفاده از ماهواره وجود دارد. نوع اول پخش "نقطه به نقطه" نامیده می‌شود. در این نوع پخش، برنامه از یک ایستگاه زمینی به ماهواره فرستاده می‌شود تا مجدداً به یک ایستگاه زمینی بازگردانده شود.^۱

نوع دوم "پخش پراکنده"^۲ نامیده می‌شود. در این قسم از پخش ماهواره‌ای، آنتنی به قطر ۳ متر برنامه‌های تلویزیونی را دریافت می‌کند و آنها را از طریق کابل به منازل می‌فرستد. در این نوع پخش ماهواره‌ای، جمعیت قابل توجهی قادر خواهند بود از برنامه‌ها استفاده کنند.

سومین نوع پخش ماهواره‌ای "پخش مستقیم ماهواره‌ای"^۳ نامیده می‌شود. در این نوع پخش گیرنده‌های تلویزیون، برنامه‌ها را مستقیماً از طریق ماهواره دریافت می‌کنند. موضوع مقاله حاضر اختصاص به این نوع آخر از پخش ماهواره‌ای دارد. بوسیله پخش مستقیم ماهواره‌ای می‌توان پیام را از یک ایستگاه برای سطح وسیعی از جهان پخش کرد و همین امکان پخش در سطح وسیع است که دولتها را نگران ساخته و موجب بحثهای فراوانی در سازمان ملل، اتحادیه ارتباطات جهانی و شورای اروپا شده است.

پخش مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ای نخست در ایالات متحده آمریکا، فرانسه، آلمان، شوروی سابق، هند، پرو، کانادا و خاورمیانه شروع شد. گفتنی است به دلیل عدم

1- Point to Point

2- C. Christol, the Modern International Law of Outer Space (1982) at 606, and M. Taishoff, at 4.

3- Distribution- Type Broadcasting

4- Direct broadcast.

حمایت بخش دولتی، پیشرفت فن آوری پخش ماهواره‌ای بیشتر مدیون بخش خصوصی بوده است.^۱ به هر تقدیر در این مورد عوامل مختلف بازدارنده که مانع پیشرفت سریع این فن آوری بوده‌اند هم وجود دارد. به عنوان مثال، استاندارد نبودن تلویزیونها و استفاده از سیستم‌های مختلف تلویزیونی در کشورهای مختلف و مشکل دریافت پیام‌های تصویری عامل دلسردکننده‌ای در این زمینه بوده است.^۲ رقابت شدید در بازار ویدیو و پخش فیلم‌ها و پیامهای تصویری از طریق نوار ویدیویی را می‌توان مانع دیگری برای پیشرفت فن آوری پخش ماهواره‌ای دانست.^۳

۲- موضع‌گیری دولتها در برابر پخش مستقیم تلویزیونی

بسیاری از کشورهای در حال توسعه، پیشرفت فن آوری پخش ماهواره‌ای را روزنه‌ای برای حل مشکلات ناشی از ارتباطات و مخابرات می‌دانند. مصطفی محمودی، نماینده رسمی تونس در یونسکو اظهار می‌دارد: "گسترش فن آوری پخش برنامه‌های تلویزیونی از طریق فضا برای کشورهای جهان سوم - که هنوز از نظر امکانات مخابراتی مجهز نیستند و استفاده از امکانات فعلی به دلیل موقعیت جغرافیایی آنان و وجود کوه‌های بلند یا جنگلهای وسیع، مقدور نیست - یک امید به حساب می‌آید." (وی ادامه می‌دهد "پخش ماهواره‌ای ابزار گرانهایی است که عامل پیشرفت ملت‌هاست")^۴ علت استقبال در بعضی از این کشورها طبعاً "به خاطر استفاده از تلویزیون و مخابرات با صرف هزینه ناچیز و یا بدون هزینه و بالا بردن سطح دانش مردم می‌باشد. از طرف دیگر این کشورها بیم دارند که پخش برنامه‌های ناسازگار با بهره‌گیری از فن آوری یاد شده آثار نامطلوبی بر فرهنگ کشورشان داشته باشد. کشورهای بلوک شرق نیز نگران آثار نامطلوب تبلیغات سیاسی، فرهنگی و پیامهای اجتماعی هستند که از طرف کشورهای غربی ممکن است فرستاده شود و مردم آنها را تحت تأثیر قرار دهد. به عنوان مثال در

1- Paul, Images from Abroad: Making Direct Broadcasting from Satellites for Sovereignty, 9-Hastings Int'l & Comp.L. Rev. 329-331 (1986).

2- Ibid.

3- Ibid.

4- Jaqueline M. Smith, Acceptance of Prior Consent as a Means of Regulating Direct Broadcast Satellites, 3 Emory J.Int'l Disp. Resol. 99 at 101; Masmoudi, Op.Cit.at 331.

یک بحث در سازمان ملل، نماینده‌ای خاطر نشان ساخته بود که پخش برنامه گویازی اسپانیا ممکن است تماشاگران هندی را به خشم آورد. همچنین کشورهای در حال توسعه نگرانند که برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، اگر چه ممکن است فقط برای کشور خاصی ارسال شود، ولی به دلیل عدم تشخیص مرزها، در کشورهای همسایه آن نیز قابل دریافت باشند. خلاصه اینکه کشورهای شرقی در حال توسعه از آن وحشت دارند که در صورت پخش برنامه‌های غربی و تأثیری که این برنامه‌ها روی فرهنگ بومی کشورشان می‌تواند داشته باشد، استفاده از خدمات تلویزیونی محلی را کاهش دهد و لذا کنترل مردم از دست دولت خارج شود.

یکی دیگر از علل نگرانی کشورهای در حال توسعه این است که برنامه‌های جذاب و تبلیغات اقتصادی کشورهای غربی مردم آنها را به سمت استفاده از اجناس غربی سوق دهد. بدین ترتیب آنان منتظر نخواهند شد که کشورشان کالاها را تولید کند. همچنین علائق و اهداف کشورشان به تدریج فراموش شده و اهداف و آرمانهای غربی جایگزین آنها خواهند شد. برای مبارزه با اینگونه آثار، کشورهای در حال توسعه در دهه ۱۹۷۰ شروع به تهیه و ارائه پیشنهادهایی به عنوان احکام و مقررات ارتباطات کردند.^۱ آنان همه با هم مسئله را در یونسکو و سازمان ملل مطرح ساختند و علیه آزادی پخش مستقیم موضع گرفتند. غالب این کشورها تلاش کردند "رضایت قبلی" کشورشان را به عنوان شرط لازم برای انتقال اطلاعات و پخش برنامه‌های تلویزیونی از طرف دول غربی به آنان بقبولانند.^۲

۳- بحث در سازمان ملل در مورد پخش مستقیم تلویزیونی

با توجه به مشکلات و اختلاف نظرها در مورد پخش مستقیم تلویزیونی از دیدگاه حقوق بین الملل، لازم است توجه خود را به نظریات کمیته استفاده صلح جویانه از فضای ماورای جو وابسته به سازمان ملل متحد (کویوس)^۳ معطوف سازیم. نظریات

1- Jakhu, Direct Broadcasting Via Satellite and a New Information Order, Syracuse J.Int'l L. & Comm., at 375, n.l. (1981).
2- Smith, op. cit. at 106-108.

۳- مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۵۸ میلادی مطابق قطعنامه شماره ۱۳۴۸ یک کمیته موقت، که به کویوس (COPUOS) (مخفف Committee on Peaceful Use of Outer Space) مشهور است، در مورد استفاده صلح جویانه

مزبور مشخص می‌سازد که چه نوع فعالیت‌هایی طبق مقررات موجود در قوانین فضایی بین‌المللی مجاز یا ممنوع شناخته شده است. اهداف کوپوس که به سال ۱۹۵۹ طبق مفاد قطعنامه ۱۳۴۸ سازمان ملل متحد تعیین شد، عبارت‌اند از:

۱- بررسی گسترش همکاری‌های بین‌المللی و مطالعه مسائل علمی برای اجرای برنامه‌های مربوط به استفاده صلح‌جویانه از فضای ماورای جو که می‌تواند تحت حمایت سازمان ملل متحد به نحو مفیدی انجام شود.

۲- مطالعه ماهیت مسائل حقوقی ناشی از اکتشاف فضای ماوراء جو.^۱

بحث در زمینه بخش مستقیم تلویزیونی، حتی قبل از اینکه فن آوری تا این حد پیشرفت بکند، در سازمان ملل متحد شروع شده بود. مقررات بخش مستقیم تلویزیونی نیاز به ترکیب دو رشته حقوقی متفاوت، یعنی حقوق فضا و حقوق ارتباطات راه دور دارد، دو موضوعی که عامل بحث‌های داغی در سازمان بوده است.^۲

در دهه ۱۹۶۰، مجمع عمومی سازمان ملل و کوپوس بحث در زمینه حقوق ارتباطات فضایی را آغاز کردند. در سال ۱۹۶۱، مجمع عمومی سازمان ملل در قطعنامه شماره ۱۷۲۱ ب شانزدهمین اجلاسیه اظهار امیدواری کرد که "سازمان ملل متحد بتواند مرکزی برای همکاری‌های بین‌المللی در خصوص اکتشاف و استفاده صلح‌جویانه از فضای ماوراء جو به وجود آورد." در این قطعنامه از کوپوس خواسته شده است تا ضمن تماس نزدیک با سازمانهای دولتی و غیردولتی از آنها بخواهد در مطالعاتی که توسط کمیته به منظور انجام اقدامات خاص جهت مساعد کردن همکاری بین‌المللی در مورد فعالیت‌های مربوط به فضای ماوراء جو در جریان است شرکت جویند.

در ۱۳ دسامبر ۱۹۶۳ مجمع عمومی سازمان ملل به اتفاق در قطعنامه ۱۹۶۳ اعلام

از فضای ماورای جو تأسیس کرد. یک سال بعد، این کمیته جای خود را به کمیته دائمی مربوط به استفاده صلح‌جویانه از فضای ماورای جو داد. مجمع عمومی سازمان ملل در قطعنامه‌های ۲۲۶۰ و ۲۴۵۳ از این کمیته خواست تا برای ایجاد حقوق بین‌المللی فضایی تلاش نموده و مسائل مربوط به استفاده از فضای ماورای جو و اجرام سماوی و نیز ارتباطات راه دور را تعقیب کند. کمیته استفاده صلح‌جویانه از فضا، خود از دو کمیته، کمیته علمی و فنی و کمیته حقوقی، تشکیل می‌شود. تصمیمات گرفته شده در این کمیته‌ها به کمیته اول مجمع عمومی سازمان ملل متحد ارسال می‌شود تا به صورت قطعنامه یا معاهده به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل برسد. در این مقاله به جای "کمیته استفاده صلح‌جویانه از فضای ماورای جو وابسته به سازمان ملل متحد" کوپوس ذکر می‌شود.

۱- سید حسن صفوی، حقوق هوایی و فضایی، جلد سوم، سازمان هواپیمایی کشوری، ۱۳۷۲، صفحه ۲۸۱.

2- C. Christol, op. cit. at ch. 12.

کرد که فضای ماورای جو از منابع بین المللی بوده و باید برای بهبود زندگی بشر و به نفع همه کشورها بدون در نظر گرفتن وضعیت اقتصادی یا پیشرفت علمی آنان به کار گرفته شود.^۱ تصویب به اتفاق این قطعنامه دلیل بر پذیرش همگانی این اصول است.^۲ اصل آزادی استفاده از فضای ماوراء جو در قطعنامه‌های دیگر سازمان ملل و نیز در معاهده ۱۹۶۷ مربوط به "اصول حاکم بر فعالیتهای کشورها در زمینه اکتشاف و استفاده از فضای ماورای جو،" به عنوان یک اصل مورد قبول در حقوق بین الملل شناخته شده است.

معاهده فضای ماورای جو ۱۹۶۷ حاکی از موقیعت سازمان ملل در رسیدن به یک اتفاق نظر در خصوص حقوق فضای ماوراء جو است که آثاری بر مقررات پخش مستقیم تلویزیونی دارد. این معاهده، فضا را به عنوان منبع بین المللی می‌داند که باید برای همه کشورهای دنیا قابل دسترسی باشد بدون اینکه توانایی فنی و موقیعت اقتصادی آنان، تأثیری بر این دسترسی بگذارد. به عبارت دیگر فضای ماورای جو و کرات آسمانی تحت حاکمیت هیچ کشوری نیست و کاوش و بهره برداری از آن برای کلیه کشورهای جهان آزاد است.^۳

معاهده مزبور حاوی ۷ اصل اساسی برای فضای ماورای جو به شرح ذیل می‌باشد:

- ۱- اصل آزادی استفاده از فضای ماورای جو، ۲- حاکمیت برابر کشورها، ۳- منع تملک ملی، ۴- مسئولیت کشورها، ۵- میراث مشترک بشریت^۴، ۶- اصل مساعدت و همکاری، ۷- اصل انطباق فعالیتهای فضایی با حقوق بین الملل. این اصول در معاهدات دیگر مربوط به فضای ماورای جو هم مورد تصریح قرار گرفته و شاید بتوان آنها را به عنوان مقررات پذیرفته شده در حقوق بین الملل تلقی کرد.

اصول ۱ و ۲ متضمن بیان این نکته مهم و اساسی هستند که فضای ماورای جو برای استفاده همه کشورها آزاد است و نمی‌توان با اعلام حق حاکمیت یکجانبه یا به وسیله

1- G.A.Res. 1962 (XVIII) (1963), U.N. Doc. A/5515 (1963), Reprinted in 3 I.L.M. 157.

2- I. Brownlie, Principles of Public International Law, at 697 (3d Ed. 1979).

۳- ضیایی پیگدلی، حقوق بین الملل عمومی، کتابخانه گنج دانش ۱۳۷۵، ص ۳۵۶.

4- 1967 Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space Including the Moon and Other Celestial Bodies. Jan. 27, 1967, 18 U.S.T. 2410, T.I.A.S. No. 6347.

استفاده و تصرف یا به هر وسیله دیگر آن را جزو متصرفات ملی به شمار آورد. اصل آزادی مندرج در این معاهده باید در خصوص کلیه فعالیت‌های حاصله از ماهواره مخابراتی از راه دور اعمال شود. مدار ایستا زمینی^۱ جزء فضای ماوراء است لذا اصل آزادی استفاده از فضای ماورای جو باید در خصوص این مدار و برنامه‌های مخابراتی شده به وسیله این مدار هم قابل اعمال باشد. آزادی استفاده از فضای ماورای جو مطلق نیست و محدودیت‌هایی بر آن وارد شده است. با توجه به تراکم روزافزون مدار ایستا زمینی لازم است به عوامل محدود کننده توجه کنیم تا بدین وسیله مقررات بین‌المللی رعایت شده و امکان استفاده برای همه کشورها فراهم شود. مطابق بند یک از ماده یک معاهده فضای ماوراء جو اکتشاف و استفاده از فضای ماوراء جو از جمله ماه و سایر اجرام سماوی باید در جهت خیر و صلاح و با رعایت منافع کلیه کشورها صورت گیرد. در این ماده همچنین مقرر شده است که فضای ماورای جو جزء میراث عمومی بشریت به شمار آید.

حقوقدانهای بین‌المللی، بهره‌برداری از ماهواره‌های مخابراتی برای ارتباطات بازرگانی و فرهنگی و سنجش از دور، برقراری و استفاده از ایستگاههای فضایی جهت اکتشافات علمی، استفاده از مدارهای ثابت زمین و استفاده از فرکانسهای مخابراتی از دور را از مصادیق اصل میراث مشترک بشریت شناخته‌اند. در موافقتنامه بین‌المللی ماه، این اصل در خصوص استفاده و بهره‌برداری از منابع طبیعی موجود در کره ماه وارد و طی آن مقرر شده است که منافع کلیه ملل محفوظ و سهمی نیز برای کشورهای در حال توسعه تخصیص داده شود. در مقابل سود منصفانه‌ای نیز برای دولتی که از نظر صنعتی پیشرفته هستند و در اکتشافات و بهره‌برداری از منابع مذکور فعالیت داشته‌اند منظور شود. بدین ترتیب معاهده خواسته است اصل میراث مشترک بشریت را طوری بیان کند که رعایت عدالت و نصیفت شده باشد.

۱- مدار ایستا زمینی (Geostationary Orbit) مدار بیضی شکلی است که در بالای خط استوا و در ۳۶۰۰۰ کیلومتری سطح دریا قرار گرفته است. ماهواره‌ای که در این مدار قرار می‌گیرد با همان سرعت گردش زمین به دور زمین می‌چرخد. از این مدار برای خدمات ارتباطات راه دور استفاده می‌شود. ماهواره‌های قرار گرفته در این مدار از نظر طول عمر ماهواره و امکان دید کره زمین در بهترین موقعیت قرار دارند.

در ماده ۳ معاهده، فضای ماورای جو، اکتشاف و استفاده از فضای ماوراء جو منوط و مقید به رعایت موازن حقوق بین الملل و منشور ملل متحد و حفظ صلح و امنیت و بسط همکاری و تفاهم بین المللی شده است. اشاره به منشور ملل متحد در این معاهده در واقع مفاد مواد ۱ و ۲ منشور است که ذیلا می آیند:

ماده ۱: "مقاصد ملل متحد به قرار زیر است:

۱- حفظ صلح و امنیت بین المللی و بدین منظور به عمل آوردن اقدامات دسته جمعی مؤثر برای جلوگیری و بر طرف کردن تهدیدات علیه صلح و متوقف ساختن هر گونه عمل تجاوز یا سایر کارهای ناقض صلح و فراهم آوردن موجبات تعدیل و حل فصل اختلافات بین المللی یا وضعیتهایی که ممکن است منجر به نقض صلح گردد یا شیوه های مسالمت آمیز بر طبق اصول عدالت و حقوق بین الملل؛

۲- توسعه روابط دوستانه در بین ملل بر مبنای احترام به اصل تساوی حقوق و خودمختاری ملل و انجام سایر اقدامات مقتضی برای تحکیم صلح جهانی،

۳- حصول همکاری بین المللی در حل مسائل بین المللی که دارای جنبه های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی یا بشر دوستی است و در پیشبرد و تشویق احترام به حقوق بشر و آزادهای اساسی برای همگان، بدون تمایز از حیث نژاد - جنس - زبان یا مذهب، و

۴- بودن مرکزی برای هماهنگ کردن اقداماتی که ملل جهت حصول این هدفهای مشترک معمول می دارند."

ماده ۲: «سازمان و اعضای آن در تعقیب مقاصد مذکور در ماده اول بر طبق اصول زیر عمل خواهند کرد:

- ۱- سازمان بر اصل تساوی حاکمیت کلیه اعضای آن پایه گذاری شده است.
- ۲- کلیه اعضاء به منظور تضمین حقوق و مزایای ناشی از عضویت، تعهداتی را که به موجب این منشور بر عهده گرفته اند با حسن نیت انجام خواهند داد.
- ۳- کلیه اعضا اختلافات بین المللی خود را به وسایل مسالمت آمیز و به طریقی که صلح و امنیت بین المللی و عدالت به خطر نیفتد حل خواهند کرد.
- ۴- کلیه اعضا در روابط بین المللی خود از تهدید به زور یا استفاده از آن علیه تمامیت

ارضی یا استقلال سیاسی هر کشوری یا از هر روش دیگری که با مقاصد ملل متحد مابینت داشته باشد خودداری خواهند کرد.

۵- کلیه اعضا در هر اقدامی که سازمان بر طبق این منشور به عمل آورد به سازمان همه‌گونه مساعدت خواهند کرد و از کمک به هر کشوری که سازمان ملل متحد علیه آن، اقدام احتیاطی یا قهری به عمل می‌آورد خودداری خواهند کرد.

۶- سازمان مراقبت خواهد کرد کشورهایی که عضو ملل متحد نیستند تا آنجا که برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی ضروری است بر طبق این اصول عمل نمایند.

۷- هیچ یک از مقررات مندرج در این منشور، ملل متحد را مجاز نمی‌دارد در اموری که ذاتاً جزو صلاحیت داخلی هر کشوری است دخالت نماید و اعضا را نیز ملزم نمیکند که چنین موضوعاتی را تابع مقررات این منشور قرار دهند لیکن این اصل به اعمال اقدامات قهری پیش‌بینی شده در فصل هفتم لطمه وارد نخواهد آورد.»

بعضی از نویسندگان مواد ۱ و ۲ «معاهده مربوط به اصول حاکم بر فعالیت‌های کشورها در زمینه اکتشافات و استفاده از فضای ماوراء جو» را بدین صورت تفسیر کرده‌اند که همه کشورها برای استفاده از فضای ماوراء جو آزادند و نیازی به کسب اجازه از هیچ کشور و یا سازمان بین‌المللی ندارند. در این رابطه شورای اروپا بدین صورت موضع گرفته است که این آزادی عمل شامل قرار دادن اقمار مصنوعی در مدار زمین نیز بوده و لذا در استفاده و بهره‌برداری از آنها نیازی به کسب اجازه از دول دیگر نیست.^۱ البته اطلاق این مواد به پخش مستقیم تلویزیونی محل تردید است. بعضی معتقدند که این معاهده، به دلیل سکوت در این خصوص، نه پخش مستقیم را اجازه می‌دهد و نه آن را منع می‌کند، و از آنجا که تفسیر مضیق قراردادهای بین‌المللی باید مد نظر قرار گیرد، می‌توان نتیجه گرفت که در صورت عدم وجود مقررات مخصوص، کشورهای فرستنده و دریافت‌کننده نمی‌توانند مدعی تجاوز به حاکمیتشان شوند.^۲

مطابق ماده ۶ معاهده، دول طرف این پیمان در مورد فعالیت‌های ملی که در فضای ماورای جو، از جمله در کره ماه و سایر اجرام آسمانی صورت می‌گیرد دارای مسئولیت

1- Council of Europe, Mass Media Files No.8, Television by Cable and Satellite at 20(1985).

2- Christol, op. cit. at 347-48.

بین المللی بوده و انجام این فعالیتها چه از جانب سازمانهای دولتی و چه از جانب موسسات غیردولتی باید زیر نظر دولتها و بر طبق مفاد این پیمان صورت پذیرد. به فرض آنکه در فضای ماوراء جو، منجمله کره ماه و سایر اجرام آسمانی توسط یک سازمان بین المللی انجام گیرد مسئولیت رعایت مقررات این پیمان به عهده سازمان بین المللی مزبور و نیز دولی خواهد بود که در چنین سازمانی شرکت داشته و عضو پیمان هستند^۱ همچنین طبق ماده ۷، هریک از دول طرف پیمان که شیئی را به فضای ماورای جو پرتاب می کند مسئول خساراتی است که آن شیئی یا اجزای متشکله آن در زمین یا در فضای جو یا در فضای ماورای جو به دولت دیگر یا اشخاص طبیعی یا حقوقی آن کشور وارد آورد. به عبارت دیگر دولتها باید برای جبران خسارت وارده حتی در صورتی که عمل موجد خسارت از نظر حقوق بین الملل منع نشده باشد و یا حتی خسارت ناشی از عمل بخش خصوصی باشد مسئول خواهند بود.^۲ نظریه کلاسیک در خصوص مسئولیت کشورها، این است که دولتها برای اعمال خلاف و غیرقانونی خود و یا اعمال افراد تحت فرمان خود در صورتی که تلاشی برای ممانعت از اعمال خلاف آنان نکرده باشند، مسئول هستند. به نظر حقوقدانان، چون در معاهده مذکور ذکرى از عمل خلاف به میان نیامده است لذا دولتها، صرف نظر از اینکه این خسارت در نتیجه عمل خلاف و یا عمل قانونی به وجود آمده باشد در مورد خسارات وارده مسئول هستند. همچنین دولتها برای خسارات وارده، صرف نظر از اینکه بروز خسارت در نتیجه پرتاب اجسام فضایی به وسیله خود دولت و یا به وسیله بخش خصوصی باشد مسئول هستند.^۳

نتیجه آنکه به رغم نظر شورای اروپا، می توان دولتی را به خاطر خسارات وارده به کشور دیگر بر اثر پخش مستقیم تلویزیونی بدون اخذ رضایت قبلی آن دولت مسئول شناخت. مطابق^۴ ماده ۸ معاهده، دولت عضو، نظارت خود را بر شیئی پرتاب شده به فضای ماورای جو که نزد وی به ثبت رسیده است و نیز سرنشینانش اعمال و صلاحیت حقوقی خود را همچنان بر آن شیء محفوظ خواهد داشت. این ماده بدین صورت تفسیر شده

۱- معاهده فضای ماورای جو.

2- M. Taishoff, op. cit. at 105-06.

3- Ibid.

4- Council of Europe, op. cit. at 20.

است که ماهواره‌ها، اگر چه در سرزمین دولتی مستقر نمی‌شوند لیکن بخشی از سرزمین دولت پرتاب‌کننده محسوب می‌شوند به طوری که بر آن صلاحیت حقوقی داشته و آن را کنترل می‌کنند.

بلافاصله پس از پذیرش و تصویب این معاهده، کویوس و دیگر سازمانهای تخصصی سازمان ملل بحث در زمینه پخش مستقیم تلویزیونی را آغاز کردند. یکی از اولین نتایج این بحث‌ها قطعنامه ۲۷۳۳ سازمان ملل در سال ۱۹۷۰ بود که پیشنهاد کرد سازمانهای منطقه‌ای و بین‌المللی از جمله بنگاههای سخن‌پراکنی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی به منظور شرکت همه‌کشورها در خدمات مربوط به پخش ماهواره‌ای با هم همکاری کنند این قطعنامه همچنین از کشورها و سازمانهای بین‌المللی خواست تا با همکاری صمیمانه امکان کمک به پیشرفت تکنولوژی کشورهای علاقه‌مند را فراهم آورند.^۱

به سال ۱۹۷۲، شوروی سابق طرح یک معاهده مربوط به پخش مستقیم ماهواره‌ای را تهیه و به سازمان ملل ارائه کرد. این کشور، که بر شناسایی اصل حاکمیت مطلق دولتها اصرار داشت، در طرح پیشنهادی خود ارسال برنامه‌های ماهواره‌ای را چنانچه بدون رضایت قبلی کشورهای گیرنده صورت پذیرد مخالف اصل حاکمیت می‌دانست. از دیگر موارد مهم این طرح می‌توان به تساوی و همکاری بدون تبعیض دولتها، نیاز به اجازه قبلی برای ارسال برنامه ماهواره‌ای، اصل عدم مداخله در امور کشورها، مسئولیت بین‌المللی دولتها در برابر ارسال برنامه‌های غیرقانونی و نیز حق قانونی کشورها برای اقدام متقابل در برابر برنامه‌های مضر آرسالی به کشور آنها اشاره نمود. مطابق این طرح، دولتها حق دارند از ارسال برنامه‌های غیرقانونی به محدوده سرزمینشان جلوگیری کرده و با آن مقابله نمایند.^۲

همچنین ماده ۹ طرح پیشنهادی شوروی، دولتها را مجاز می‌داند که کلیه اقدامات لازم را، برای جلوگیری و توقف پخش ماهواره‌ای به کار بسته و حتی در صورت لزوم

1- FN48 G.A. Res.2733 (XXV)25 U.N.GAOR Supp. (No.28,at 19) U.N. Doc. A/8028 (1971),1970 at avts. 1&3.

2- C. Christol, op. cit. at 638.

ماهواره‌های فرستنده برنامه را نابود کنند^۱ این طرح هرچند نارضایتی بعضی از کشورها را که برای آزادی اطلاعات تلاش می‌نمودند در پی داشت، ولی عاملی بود که سازمان ملل را ترغیب کرد تا از کوپوس بخواهد که اصول مربوط به پخش ماهواره‌ای را تدوین کند.^۲ کوپوس و کمیسیون فرعی حقوقی آن موضوع پخش مستقیم ماهواره‌ای را پس از طرح ۱۹۷۲ شوروی سابق در مجمع عمومی سازمان ملل مطرح ساختند. کوپوس که از تکمیل این طرح ناتوان بود مجبور شد این درخواست را در سال ۱۹۸۲ به مجمع عمومی سازمان ملل بازگرداند.

یونسکو در سال ۱۹۷۲ بحث در این زمینه را پذیرفت و اصول مربوط به آزادی اطلاعات و مبادله فرهنگی و آموزشی را تدوین کرد.^۳ اصول مذکور مورد مخالفت بعضی از کشورها قرار گرفت. این کشورها عبارت بودند از: استرالیا، کانادا، آلمان، انگلستان و ایالات متحده آمریکا.^۴ این اصول همچون دیگر قطعنامه‌های یونسکو الزام آور نیستند اما می‌توانند به عنوان توصیه‌هایی به همراه مقررات حقوق بین‌الملل از جمله منشور سازمان ملل^۵ و معاهده فضای ماوراء جو مورد توجه قرار گیرند.^۶ مواد مختلف قطعنامه یونسکو به اصول مهمی از جمله اصل احترام به حاکمیت و تساوی دولتها و نیاز به مساعدت و همکاری دول تأکید می‌کند.

مطابق ماده ۶ قطعنامه هر کشوری حق دارد در خصوص محتویات برنامه آموزشی ارسالی از طریق ماهواره تصمیم بگیرد. ماده ۷ مقرر می‌دارد که برنامه‌های فرهنگی، ضمن اینکه در جهت غنی کردن کلیه فرهنگها تهیه می‌شوند، باید به ویژگی‌های معین، ارزشها و شأن هر فرهنگ و حق همه کشورها و مردم برای حفظ فرهنگ خود توجه خاص معمول دارد.^۷ این اصول موجب ایجاد دوگانگی بین دول شد. از یک سو دولتهایی

1- M. Taishoff, op. cit. at 145.

2- C. Christol, op. cit. at 635.

3- Declaration of Guiding Principles of the Use of Satellite Broadcasting for the Free Flow of Information, the Spread of Education, and Greater Cultural Exchange, UNESCO General Conference, U.N. Doc. A/AC.105/104, quoted in M. Taishoff, at 163-64.

4- M. Taishoff, op. cit. at 163.

5- 1945 U.N. Charter (San Francisco), 1 UNTS XVI; UKTS 67 (1946); AJIL, Suppl. (1945) 190.

۶- معاهده فضای ماورای جو.

7- Declaration of Guiding Principles, op. cit.

که معتقد به آزادی اطلاعات هستند و از سوی دیگر دولتهایی که ارسال برنامه‌های ماهواره‌ای را در صورتیکه رضایت دولتهای گیرنده اخذ نشده باشد مخالف اصل حاکمیت می‌دانند.

یکی از اصول خیلی مهم منعکس در قطعنامه که با هدف رعایت اصل حاکمیت دولتها تنظیم شده عبارت است از: ضرورت اجازه قبلی دولت دریافت کننده درخصوص پخش تبلیغات رادیویی و تلویزیونی «این اصل، پخش تبلیغات را به انعقاد قرارداد مخصوص میان دولت فرستنده و کشور دریافت کننده موکول می‌سازد»^۱.

سازمان ملل کار بر روی مسئله فضای ماورای جو را ادامه داد و معاهده مسئولیت بین‌المللی در مورد خسارات ناشی از اجسام فضایی را در ۲۹ مارس ۱۹۷۲ تصویب کرد.^۲ این معاهده مسئولیت مطلق را درخصوص خسارات وارده به سطح زمین و یا هواپیمای در حال پرواز توسط اقمار مصنوعی یا دیگر اشیاء فضایی مورد موافقت قرارداد^۳ اصطلاح "خسارت" در معاهده به گونه‌ای تعریف شده است که به هلاکت رسیدن اشخاص و خسارات جسمانی یا صدمات دیگر وارده به سلامتی آنها یا انهدام اموال دولت یا اشخاص - اعم از حقیقی یا حقوقی - یا اموال سازمانهای بین‌المللی بین‌الدول یا خسارات وارده به این اموال را نیز شامل شود.^۴

مسئولیت پذیرفته شده برای دولتها شامل همه نوع خسارات از جمله خسارات غیر مستقیم می‌شود به شرط آنکه رابطه سببیت برای خسارات وارده وجود داشته باشد. طبق نظر شورای اروپا، این خسارت فقط خسارات فیزیکی را در برمی‌گیرد ولی خسارات ناشی از پخش برنامه‌ها از طریق ماهواره را شامل نمی‌شود. تفسیر مخالف این خواهد بود که دولتها در قبال همه گونه خسارات وارده از طرف سازمان‌های سخن پراکنی مسئول هستند. این تفسیر مخالف نظریه غربی‌ها در مورد استقلال رسانه هاست. مضافاً اینکه معاهده، "خسارات جسمانی" را تعریف نکرده است. سازمان جهانی

1- Ibid.

2- Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, March 29, 1972; 24 U.S.T. 2389, T.I.A.S.S. 7762, G.A. Res. 2777 (XXVI) 26 U.N. GAOR Supp. (No.29) at 25, U.N. Doc. A/8429 (1972).

3- Ibid.

4- Ibid. article 1.

بهداشت این کلمه را شامل خسارت فیزیکی، روانی و نیز خسارت به سعادت اجتماعی معنی کرده است.^۱ یک حقوقدان خاطر نشان می‌سازد که فتنه انگیزی یا پخش ناهوشیارانه و غفلت‌انگیز برنامه‌ها می‌تواند اثری منفی بر روی سعادت اجتماعی داشته باشد.^۲ هرچند این چنین خسارتی قابل ارزیابی نیست.

۴- قطعنامه ۳۷/۹۲ مجمع عمومی سازمان ملل و موضع دولتها در برابر آن بحث در زمینه پخش ماهواره‌ای در مجامع بین‌المللی ادامه یافت و در دومین کنفرانس سازمان ملل درخصوص اکتشاف و استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو در وین در نوامبر ۱۹۸۲ با حضور نمایندگان ۹۴ کشور عضو و ۴۵ سازمان دولتی و غیردولتی تشکیل شد. مسائل مختلف مربوط به فضا، تکنولوژی فضایی، همکاری و مشارکت کشورها در تمام زمینه‌های مختلف مربوط به فضا و نقش سازمان ملل متحد در این زمینه در کنفرانس مورد بحث و بررسی قرار گرفت. کنفرانس یک گروه کاری تشکیل داد که تا سال ۱۹۸۷ به بررسی موضوعات مربوط به فضا پرداخت.^۳ کنفرانس مزبور پیشنهادهایی را ارائه نمود که مجمع عمومی آنها را بررسی و مورد تأیید قرار داد.^۴ یکی از پیشنهادهای منجر به صدور قطعنامه ۳۷/۹۲ مجمع عمومی سازمان ملل در دسامبر ۸۲ درخصوص اصول مربوط به پخش ماهواره‌ای گردید.^۵

قطعنامه اعلام می‌دارد که دولتها باید برای پخش مستقیم ماهواره‌ای دارای حقوقی برابر باشند. دولتها را برای همکاری در این زمینه تشویق کرده. تصریح می‌کند دولتها باید برای فعالیتهای خود مسئولیت بین‌المللی داشته و اختلافات ناشی از این فعالیتهای را نیز از طرق مسالمت‌آمیز حل و فصل کنند.^۶ قطعنامه اضافه می‌نماید که دولتها حق و تکلیف نظر خواهی و مشاوره دارند و این وظیفه و حق، دولتهای پخش‌کننده مستقیم ماهواره‌ای

1- M. Taishoff, op. cit. at 115-16.

2- Ibid.

3- 1982 U.N.Y.B at 171-75, U.N. Sales No. E. 85.I.1; Smith, Op. Cit. at 107-114.

4- Report of the Second United Nations Conference on the Exploraion and Peaceful Uses of Outer Space, U.N. Doc. A/CONF. 101/10&Corr.1,2,1982.

5- 1982 U.N.Y.B. at 173-74., U.N.Sales No.E.85.I.1.

6- G.A.Res . 37/92, U.N.GAOR Supp.(No.51) at 93 , U.N.Doc. A/37/51 (1983), reprinted in 1982 U.N.Y.B. at 173.

را ملزم سازد قبل از اقدام به پخش، دولتهای دریافت کننده را مطلع کنند.^۱ این وظیفه به نظر می‌رسد که شامل مذاکره و انعقاد قرارداد قبل از استقرار و ارائه خدمات پخش بین‌المللی باشد. این اصول تصریح می‌کند که پخش مستقیم ماهواره‌ای باید، با حق حاکمیت دولتها از جمله اصل عدم مداخله و همچنین حق هرکس برای دستیابی به کلیه اطلاعات هماهنگ و سازگار باشد. قطعنامه همچنین به همکاری دولتها برای رعایت حق طبع و نشر، حقوق همسایگی، دستیابی بدون تبعیض به تکنولوژی و انتشار بین‌المللی اطلاعات مربوط به فعالیتهای ملی در این زمینه به وسیله دبیرکل، تأکید دارد.^۲

متن این قطعنامه به وسیله برزیل پیشنهاد شد و بعضی از نمایندگان دولتها نیاز به وجود مقرراتی در مورد پخش مستقیم ماهواره‌ای - به نحوی که ضمن حفظ حقوق حاکمیت همه دولتها به اصل آزادی اطلاعات صدمه‌ای نزنند^۳ را گوشزد کردند. هرچند در قبول این قطعنامه، اتفاق آراء وجود نداشت، با این حال تصویب شد. مخالفین قطعنامه عبارت بودند از آلمان، ایتالیا، هلند، انگلستان و ایالات متحده آمریکا.^۴ استدلال دولتهای مزبور این بود که قطعنامه به طور کامل آزادی ارتباطات و اطلاعات را به دلیل ذکر ضرورت کسب رضایت قبلی دولتی که برنامه‌های ماهواره‌ای به کشورش ارسال می‌شود (قبل از استقرار ماهواره‌ها) تضمین نمی‌کند.^۵ ایتالیا، هلند، سوئد (که رای ممتنع دادند) و ایالات متحده (که اصل مسئولیت دولتها را برای پخش مستقیم رد کرد) اظهار داشتند که دولتها نباید به طور کامل رسانه‌ها را کنترل کنند.^۶

کلمییا که رأی مثبت به قطعنامه داد اعلام داشت که انتقال فرهنگ از طریق پخش ماهواره‌ای خطر بزرگی است و حتی انتقال تکنولوژی باید در چارچوب مقررات تحقق یابد.^۷ روشن است که علت عمده مخالفت کشورهایی که رأی منفی دادند و یا اصلاً رأی ندادند اعتراض به "اصل جلب رضایت قبلی کشور دریافت کننده اطلاعات" بوده است.^۸

1- Ibid.

2- 1982 U.N.Y.B. at 171-175, U.N. Sales No. E.85.I.1; Smith, Op.Cit. at 107-114.

3- Ibid at 172.

4- Ibid at 172-73.

5- Ibid at 172.

6- Ibid.

7- Ibid.

8- I Brownlie, op. cit. at 697.

بحث و جدل در مورد قطعنامه ۳۷/۹۲، مشکلات موجود را برای رسیدن به یک موافقتنامه در این مورد نشان می‌دهد. به طور کلی، اختلاف میان دولتهایی بود که از اصل "جلب رضایت قبلی" حمایت می‌کردند و دولتهایی که مخالف ارائه هرگونه اطلاع قبلی بودند.

موضع‌گیری کشورها در این قطعنامه به وسیله یک نویسنده به سه بخش تقسیم شده است: نخست، موضع فرانسه، شوروی سابق و کشورهای در حال توسعه، که از اصل رضایت قبلی دولتهای دریافت‌کننده برنامه، با تأکید بر رعایت اصل عدم مداخله و حاکمیت دولتها حمایت کردند.^۱ شوروی سابق معتقد بود که هرگونه اقدام در جهت نصب و راه اندازی این دستگاهها به قصد ارسال برنامه به کشوری بیگانه مستلزم کسب اجازه قبلی از دولت مربوط بوده و ارسال برنامه‌های ماهواره‌ای را تنها براساس رعایت اصل حاکمیت دولتها و عدم مداخله در امور کشورها جایز می‌دانست.

دوم، موضع ایالات متحده بود که هرگونه کنترل دولتها بر ارسال برنامه‌های ماهواره‌ای و اجازه قبلی دولت دریافت‌کننده را رد می‌کرد.^۲

سوم، موضع کانادا و سوئد بود که اظهار می‌داشتند برای جلوگیری از محدودیتهای غیرعملی در استفاده از پخش مستقیم ماهواره‌ای، دولتها باید برای انعقاد موافقتنامه‌هایی در این زمینه اقدام کنند. این نظریه، حق حاکمیت دولتها را برای کنترل پخش مستقیم ماهواره‌ای به کشورشان محترم شمرده و رضایت قبلی را از طریق همکاری بین المللی میان فرستنده و دریافت‌کننده برنامه‌ها ضروری می‌داند.^۳ کانادا و سوئد همچنین پیشنهاد کردند که ترتیبات و موافقتنامه‌های محلی و دوجانبه میان دول ارسال‌کننده و دریافت‌کننده برنامه‌های تلویزیونی به وجود آید و دول دریافت‌کننده اطلاعات از مفاد برنامه‌ها قبل از ارسال آنها مطلع شده و حتی بتوانند در تهیه برنامه‌ها سهمی باشند.^۴

1- M. Taishof, op. cit. at 144-45.

2- Ibid.

3- Ibid.

4- Hagelin, Prior Consent or the Free Flow of Information over International Satellite Radio and Television: A Comparison and Critique of U.S. Domestic and International Broadcast Policy, 8 Syracuse J. INTL L. & Comm. 265 - 269 (1981).

قطعه‌نامه ۳۷/۹۲ در جهت رفع اختلافات میان این سه گروه موفق نبود. اگر چه اصول آن به دولت‌ها اجازه می‌دهد از حقوق خود استفاده کرده و با سانسور کردن بعضی برنامه‌ها از پخش شدن آنها ممانعت نمایند، با این وجود هیچ موردی در قطعه‌نامه در خصوص ممانعت از پخش برنامه‌هایی با محتوای خاص ذکر نشده است. قطعه‌نامه همچنین برنامه‌هایی را که نیاز به مذاکره قبلی داشته و در صورت پخش، غیرقانونی محسوب خواهند شد تعیین و طبقه بندی نکرده است.^۱

کمیته فرعی حقوق استفاده صلح جویانه از فضای ماورای جو، جلسه سی و هفتم خود را در دفتر سازمان ملل متحد در وین از ۲۳ تا ۳۱ مارچ ۱۹۹۸ تشکیل داد. کمیته فرعی مزبور اصول حاکم بر فضا از جمله پنج معاهده مربوط به حقوق فضا را مورد بررسی قرارداد. نتایج حاصله از این بررسی نشان داد که اصول حاکم بر فضا و همچنین معاهدات مزبور نیاز به تغییر نداشته و همچنان باید به همان صورت باقی بماند. کمیته ضمن اظهار رضایت از کفایت اصول مربوطه در استفاده صلح جویانه از فضا اظهار داشت تغییر در اصول حاکم بر فضا بستگی به گزارش کمیته فرعی فنی دارد. به نظر کمیته فرعی حقوقی، کمیته فرعی فنی باید نیاز به تغییرات را با توجه به پیشرفتهای تکنولوژی مورد مطالعه قرار دهد.^۲

سومین کنفرانس استفاده صلح جویانه از فضای ماورای جو سازمان ملل متحد با عنوان UNISPACE III از ۱۹ تا ۲۰ جولای ۱۹۹۹ در وین تشکیل گردید.^۳ کمیته استفاده صلح جویانه از فضای ماورای جو گزارش حاصله از بررسی‌های جلسه سی و هفتم خود را به کنفرانس ارائه کرد. کنفرانس با اذعان به اینکه روابط بین الملل از زمان برگزاری کنفرانس دوم سازمان ملل در خصوص استفاده صلح جویانه از فضا پیشرفت قابل ملاحظه داشته است و با قبول اینکه اکتشاف و استفاده صلح جویانه از فضای ماوراء جو بایستی در راه خیر و صلاح کلیه ملل بدون توجه به میزان رشد اقتصادی یا عملی آنها صورت پذیرد، اظهار امیدواری کرد که کلیه فعالیتها در فضای ماورای جو به خصوص

1- Smith, op. cit. at 114-117.

2- General Assembly Official Records, Supplement No.20 (A/53/20)

3- A/Conf. 184/6 Vienna, 19-30-July 1999.

اطلاع رسانی به وسیله برنامه‌های ماهواره‌ای براساس موازین حقوق بین الملل و منشور ملل متحد به منظور حفظ صلح و امنیت جهانی و بسط همکاری و تفاهم بین المللی انجام پذیرفته و سعی شود از عوارض زیان بار آن جلوگیری به عمل آید.

۵- اتحادیه بین المللی ارتباطات راه دور و مقررات رادیویی آنها

اتحادیه بین المللی ارتباطات راه دور یکی از مؤسسات تخصصی و مستقل سازمان ملل متحد است که در ژنو مستقر بوده و تقریباً اهداف جهان شمولی دارد. اهداف اصلی این موسسه عبارتند از: (۱) حفظ و گسترش همکاری بین المللی برای بهبود ارتباطات راه دور، (۲) ارتقای توسعه و اداره‌ی مؤثر تسهیلات فنی؛ (۳) هماهنگ کردن فعالیت کشورها در رسیدن به این مقاصد. اتحادیه بین المللی ارتباطات راه دور هسته مرکزی رادیویی جهانی و دیگر ارتباطات راه دور است.^۱ این اتحادیه اولین در جهت تنظیم مقررات مربوط به پخش مستقیم ماهواره‌ای اولین بار آزمایش را به عمل آورده است.^۲ پاره‌ای از اقدامات عبارتند از:

- تقویت همکاری بین المللی به منظور پایین آوردن نرخهای ارتباطات راه دور،

- بهبود تجهیزات و شبکه‌های ارتباطاتی،

- به عهده گرفتن مطالعات، تهیه و تنظیم پیشنهادهای مناسب برای بهبود ارتباطات راه

دور.^۳

اتحادیه بین المللی ارتباطات راه دور، پلی است میان مقررات مربوط به فعالیتهای فضای ماورای جو و مقررات مربوط به ارتباطات بین الملل و دستوراتی را که به وسیله معاهده ارتباطات بین الملل^۴ به آن محول شده است، اجرا می‌کند. معاهده: دولتهای متعاقد را ملزم می‌کند که وظایف قانونی خود را در خصوص ارتباطات رادیویی به طریق

۱- رابرت بلدسو، یوسلاویوسچک، فرهنگ حقوق بین الملل، ترجمه علیرضا پارسا، نشر قومس، چاپ اول ۱۳۷۵، صفحه ۲۱۸.

2- D. Leive, International Telecommunications and International Law of the Radio Spectrum, at 32, n.2(1970).

۳- همان منبع صفحه ۲۱۹.

4- 1973 Madrid International Telecommunications Convention.

مفید و اقتصادی انجام دهند، فرکانسهای مورد استفاده را به موارد ضروری محدود کنند و از ایجاد پارازیت مضر بپرهیزند.^۱

مقررات مهم و ضروری فنی در معاهده وجود دارد و کشورهای متعاقد ملزم به رعایت آنها شده‌اند. یکی از مقررات مربوط به پخش مستقیم ماهواره‌ای تصریح می‌کند که دولتهای متعاقد به هنگام ساختن و تعبیه ایستگاههای فضایی برای خدمات پخش ماهواره‌ای، باید همه امکانات خود را به کار ببندند تا در حد امکان از ارسال امواج به سرزمین کشورهای بیگانه، جلوگیری شود.^۲

یکی از وظایف اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور تخصیص فرکانسهای رادیویی و واگذاری مکان در مدار ایستای زمینی به کشورهایی است که قصد پرتاب اقمار مصنوعی را دارند.^۳ مشکل آنجاست که مدار ایستای زمینی از منابع محدود بوده و تنها مدار قابل استفاده برای پخش مستقیم ماهواره‌ای و ارتباطات رادیویی است. مدار ایستای زمینی مدار بالای خط استواست که در فاصله‌ای در حدود ۳۶۰۰۰ کیلومتری سطح دریا قرار دارد و با سرعتی همسان با سرعت گردش زمین به دور خود می‌چرخد و در نتیجه ثابت به نظر می‌رسد. بهره‌برداری از مدار ایستای زمینی برای خدمات ارتباطات راه دور و دیگر کاربردهای اقمار مصنوعی ضروری است. اولین قمر مصنوعی به نام Early Bird در سال ۱۹۶۵ به مدار ایستای زمینی پرتاب شد.^۴ تا پایان سال ۱۹۸۶ بیش از ۸۰ قمر مصنوعی در روی مدار ایستای زمینی می‌چرخیدند که نیمی از آنها به ایالات متحده آمریکا تعلق داشتند. در سال ۱۹۹۵ بیش از ۲۲۰۰ قمر از ۴۵۰۰ قمر مصنوعی موجود در مدار ایستای فعال بوده و برای ارتباطات، تحقیقات علمی و یا اهداف نظامی استفاده می‌شدند.^۵

از جمله ارگانهای اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور، دو کنفرانس اداری است که

1- Council of Europe, at 15, Citing the International Telecommunication Convention, Nairobi 1982.

2- Paragraph 428A, 1971 Radio Regulations, restated as Radio Regulation 6222 of the 1979 World Administrative Radio Conference, (WARC). 1971 Final Acts of World Administrative Radio Conference for Space Telecommunication, at 1648, 23 U.S.T. 1527, T.I.A.S. 7435.

3-Doyle, Regulating the Geostationary Orbit: ITU'S WARC-ORB '85-88, 15 J. Space Law 1, at 4-5 (1987).

4- Ibid.

5- Microsoft Bookshelf 98 (CD).

مقررات مربوط به ارتباطات راه دور را تصویب می نمایند. یکی از بحثهای خیلی مهم کنفرانس اداری رادیویی جهانی، مربوط به چگونگی تخصیص محل‌های مدار ایستا زمینی بوده تا استفاده برابر برای همه کشورها فراهم شده و بنابراین وظیفه محوله بوسیله معاهده ۱۹۶۷ فضای ماوراء جو تحقق یابد.^۱ در سالهای ۸۸-۱۹۸۵ طرحی بوسیله کنفرانس مزبور تهیه گردید که براساس آن تصمیم گرفته شد فضای مدار ایستا زمینی برنامه‌ریزی شده و محلی برای هر کشور در روی آن در نظر گرفته شود.^۲

اگرچه اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور در تنظیم موارد مربوط به جنبه‌های تکنیکی ارتباطات فضایی نقش بسیار مهمی دارد. لیکن به جهت فقدان توافق عمومی در رابطه با اصول مربوط به استفاده از فضای ماورای جو همانند وضعیت سازمان ملل در خصوص پخش مستقیم ماهواره‌ای اختلالی در کار آن بوجود آمده است. به همین دلیل اتحادیه و سازمان ملل هر دو بدلیل برخوردهای سیاسی کشورهای عضو در کنترل و وضع مقررات در خصوص چگونگی برنامه‌های پخش مستقیم ماهواره‌ای ناموفق بوده‌اند.^۳

۶- مقررات و قوانین حقوق بین‌الملل بشر

الف) حق دریافت و نشر اطلاعات و محدودیتهای وارده بر آن

عهدنامه‌ها و قطعنامه‌هایی در زمینه حقوق بشر تدوین یافته است.^۴ در بعضی از این اسناد به حق دریافت و نشر اطلاعات که در تنظیم مقررات مربوط به پخش مستقیم موثرند اشاره شده است. مطابق ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر هر کس حق آزادی

۱- مواد ۱ و ۲ معاهده فضای ماورای جو.

۳- Smith, op. cit. at 118-119.

۲- Doyle, op. cit. at 19.

۴- See United Nations General Assembly Universal Declaration of Human Rights of 1948, G.A. Res. 217 (III) A; 1966 International Covenant on Civil and Political Rights, quoted in M. Taishoff, op. cit. at 129; 1960 Draft Declaration on Freedom of Information of the United Nations Economic and Social Council, cited in M. Taishoff, op. cit. at 129; American Convention on Human Rights, Nov. 22, 1969, O.A.S.T.S. No 36 at 1; O.A.S. Doc. OEA/Ser K/XVI/1.1, doc. 65, rev. 1, Corr. 1 (1970); cited in Inter-American Commission on Human Rights, O.A.S. Doc. EA/Ser. L/V11.50, doc. 6(1980); 1954 European Convention on Human Rights, cited in M. Taishoff Op. Cit. at 129.

عقیده و بیان دارد و نباید شخص از داشتن عقاید خود بیم و اضطرابی داشته باشد. این حق شامل آزادی جستجو و تحصیل و اشاعه اطلاعات و افکار از هر قبیل بدون هیچ محدودیت خواه شفاهی خواه کتبی و چاپی یا به هر وسیله دیگر به انتخاب خود است. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶ نیز این موضوع را در ماده ۱۹ خود بازگو می‌کند. حق آزادی اطلاعات، در پیش‌نویس اعلامیه آزادی اطلاعات سال ۱۹۶۰ سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) نیز با تکرار ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر تایید گردیده است.^۱ قطعنامه ۲۲۴۸ سال ۱۹۶۸ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در خصوص آزادی اطلاعات در مقدمه خود می‌گوید: زمان آن رسیده است که جامعه بین‌الملل علاقه و توافق خود را در خصوص گسترش آزادی اطلاعات تجدید نماید.^۲

حق آزادی اطلاعات را در پیمان‌های کشورهای اروپایی از جمله معاهده اروپایی حقوق بشر ۱۹۵۴ نیز می‌توان یافت. ماده ۱۰ معاهده مزبور می‌گوید هر کس حق آزادی اظهار عقیده دارد. این حق شامل آن است که شخص در کسب اطلاعات و افکار و در اخذ و انتشار آن به تمام وسائل ممکن و بدون ملاحظه مرزی، آزاد باشد.

سند دیگری که آزادی عقیده را تایید و تصدیق می‌کند معاهده آمریکایی حقوق بشر است. این معاهده در ماده ۱۳ خود می‌گوید هر کس حق آزادی تفکر و بیان دارد. این حق شامل آزادی کسب اطلاعات و دریافت و انتشار آنها با تمام وسائل ممکن از جمله شفاهی، کتبی، چاپی و به شکل هنر و بدون ملاحظات مرزی است.^۳

اگرچه بسیاری از قوانین حقوق بشر حق آزادی اطلاعات را به عنوان یکی از حقوق اساسی بشر شناخته است ولی شناسائی چنین حقی به طور مطلق و بدون قید و شرط نبوده است. از جمله محدودیتهای وارده بر آن می‌توان به ممنوعیت تجاوز به حاکمیت کشور دیگر و نیز ممنوعیت ایجاد اختلال در نظم عمومی اشاره نمود. مقررات بین‌الملل، دولت فرستنده و دولت دریافت کننده برنامه‌های ماهواره‌ای را به همکاری متقابل

1- M. Taishoff, op. cit. at 129

2- Ibid.

3- American Convention on Human Rights, Nov. 22, 1969, O.A.S.T.S. No. 36 at 1; O.A.S. Doc. OEA/Ser. K/XVI/ 1.1, doc. 65, rev. 1, Corr.

دعوت کرده‌اند.^۱

ماده ۲۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر محدودیت خاصی را در مورد حق ارتباطات تصریح کرده است:

"۱- هر کس در مقابل آن جامعه‌ای وظیفه دارد که رشد آزاد و کامل شخصیت او را میسر می‌سازد.

۲- هر کس در اجرای حقوق و استفاده از آزادیهای خود، فقط تابع محدودیتهایی است که وسیله قانون، منحصرأ به منظور تأمین شناسایی و مراعات حقوق و آزادیهای دیگران و برای مقتضیات صحیح اخلاقی و نظم عمومی و رفاه همگانی، در شرایط یک جامعه دموکراتیک وضع گردیده است.

۳- این حقوق و آزادیها، در هیچ موردی نمیتواند برخلاف مقاصد و اصول ملل متحد اجراء گردد."^۲

لذا این ماده محدودیتی بر ماده ۱۹ اعلامیه مذکور وارد می‌نماید.

محدودیت نظم عمومی در ماده (۲) ۳۲ معاهده بین‌المللی ارتباطات راه دور نیز ذکر شده است.^۳ این ماده می‌گوید، دولت‌ها می‌توانند حق آزادی ارتباطات را در صورتیکه مخل نظم عمومی، امنیت و اصول اخلاقی و یا حیثیت دیگران باشد محدود سازند.^۴ توانایی ایجاد چنین قانونی ممکن است خود حق را از بین ببرد. چنانکه یک نویسنده در این زمینه می‌گوید: به دلیل اینکه وضع چنین محدودیتهای سخت، نهایتاً ممکن است موجب از بین رفتن خود حق نیز شود، غیر قابل قبول است.^۵ بنابراین محدودیتهای ایجاد شده باید یک به یک، همانند مورد مربوط به مطابقت بانظم عمومی و امنیت ملی و... به روشنی شمرده و احصاء شوند تا گستردگی دامنه محدودیتهای، در نهایت منجر به از بین

1- G.A. Res. 37/92, U.N. GAOR Supp. (No. 51) at 93, U.N. Doc. A/37/51 (1983), reprinted in 1982 U.N.Y.B. at 173.

۲- هوشنگ ناصرزاده، (گرد آورنده) حقوق بشر مؤسسه انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۲ ص ۱۲.

3- International Telecommunication Convention, Nairobi (1982).

4- Buergenthal, The Right to Receive Information Across National Boundaries, in Control of the Direct Broadcast Satellite: Values in Conflict, an Occasional Paper / The Aspen Institute for Humanistic Studies, Series on Communication, at 80.

5- Smith, op. cit. at 122.

رفتن اصل حق نگردد.

یک حقوقدان می‌گوید محدودیتهایی را که عموم مردم معمولاً می‌پذیرند می‌توان توجیه کرد. ولی وقتی حق ایجاد محدودیت وسیع بوده و دولتها مجاز باشند هرگونه محدودیتی را که خود تشخیص می‌دهند وضع کنند مثلاً دولتی بخواهد مانع پخش هر گونه اخبار و کار هنری یا ادبی کشورهای خارجی شود. در اینصورت مشکل بتوان توجیه حقوقی بر آن یافت. این بدان معنی است که اگر کشوری بخواهد کلیه برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی خارجی را ممنوع کند، این کشور دارای مبنای حقوقی ضعیفی است^۱. وی می‌گوید هر دولتی باید بتواند محدودیت‌های چند ایجاد نماید، مثلاً تبلیغات را منع کند یا مدت پخش برنامه‌ها را محدود سازد به نظر این نویسنده داشتن حق مطلق "رضایت قبلی" ممکن است حق بین‌المللی کسب و انتشار اطلاعات را از بین ببرد^۲.

علاوه بر محدودیتهایی که به وسیله دولتها ممکن است به خاطر حفظ نظم عمومی در مقابل استفاده از آزادی اطلاعات ایجاد شود، قانون جزا و ضمانت اجرایی جزایی نیز محدودیتهایی را ایجاد می‌کند. تقریباً همه کشورها وارد ساختن تهمت و افتراء، فاش نمودن اسرار کشورها، خیانت به وطن و کلاهبرداری را از شمول اصل آزادی اطلاعات استثناء کرده‌اند و بسیاری از این قبیل تجاوزات به حقوق دیگران در قانون کشورها جرم شناخته شده است^۳. در بسیاری از موارد دستگیری و مجازات مجرم امکان‌پذیر نیست زیرا او ممکن است در کشور دیگری باشد و کشور زیان دیده صلاحیت و یا امکان رسیدگی به آن را نداشته باشد. این مورد در خصوص پخش برنامه‌های مضر به وسیله پخش مستقیم ماهواره‌ای - در صورت عدم وجود پیمانی که این‌گونه اعمال را دربرگیرد - مشکلاتی به وجود خواهد آورد.

ب - تبلیغات از جمله مواردی است که به نظم‌دهی و ایجاد مقررات نیاز دارد

بررسی مقررات مربوط به پخش مستقیم نشان می‌دهد که در زمینه مفاد و مندرجات برنامه‌های پخش شده مقرراتی وجود ندارد. در خصوص آزادی اطلاعات و حق

1- Ibid.

2- Ibid.

3- Council of Europe, Mass Media Files No. 8, Television by Cable and Satellite at 20 (1985).

کشورها برای ایجاد نظم در داخل کشورشان زیاد بحث شده است ولی در مورد این که چه نوع برنامه‌هایی را می‌توان پخش کرد، کمتر سخن به میان آمده است.

تنظیم مقررات مربوط به مفاد برنامه‌ها بسیار مشکل است و شاید هم نیازی بدان نباشد. مشکل می‌توان تأثیر برنامه‌های خارجی بر روی فرهنگ مردم را ارزیابی کرد. تأثیر این‌گونه برنامه‌ها در رفتارهای مردم هنوز مورد بحث مجامع است. مطالعات نشان داده است که کشورها با تهیه و پخش برنامه‌های مشابه در مقایسه با برنامه‌های خارجی، آثار منفی این‌گونه برنامه‌ها را می‌توانند کاهش دهند. یک محقق نتیجه گرفته است که اگر دولتی برنامه‌هایی را در مقابله با برنامه‌های آمریکایی یا انگلیسی تهیه کند، برنامه‌های داخلی جذابیت بیشتری نسبت به برنامه‌های آمریکایی یا انگلیسی خواهند داشت. تبلیغات به کار برده شده در رسانه‌های ارتباط جمعی یکی از مواردی است که بیش از دیگر موارد به هنگام وضع مقررات مدنظر بوده است. این موضوع شاید بدین روی باشد که تأثیر تبلیغات بر روی فرهنگ مردم، از دیگر برنامه‌های تلویزیونی بیشتر است. بررسی اقدامات انجام یافته در کشورهای غربی موجب روشن شدن موضوع و ارائه طریق در این زمینه خواهد شد. اشاره به محدودیتهای ایجاد شده در کشورهای اروپایی بجا به نظر می‌رسد برای اینکه اروپائیا، همواره مورد هجوم فرهنگی قرار گرفته‌اند.

محدودیتهای ایجاد شده در اروپا به عنوان مثال عبارتند از: محدودیت زمانی (یعنی محدودیت ایجاد شده برای مدت زمان مجاز هر تبلیغ) و محدودیت در خصوص مفاد و مضمون تبلیغات^۱. چند مورد محدودیت تقریباً در اکثر کشورهای اروپایی مشترک است مانند ممنوعیت تبلیغات در خصوص استعمال مشروبات الکلی و مواد مخدر، معالجات به وسیله مواد مخدر و تبلیغاتی که هدف آنها کودکان است^۲.

معیارهای اجتماعی و اخلاقی در تعیین نوع آگهی‌های منتشره از قبیل معرفی نوع خدمات یا محصولات در کشورهای مختلف موثر بوده‌اند. به عنوان مثال، پخش تبلیغات مربوط به بنگاههای نکاح از تلویزیون در اتریش، ایتالیا و انگلستان منع شده است. در اتریش و ایتالیا، موسسات وام‌دهنده از تبلیغات در تلویزیون منع شده‌اند. در فرانسه و

1- Council of Europe, Mass Media files No. 1: Advertising in Radio and Television Broadcasting, at 7, (1982).

2- Ibid.

ایتالیا، تبلیغات معالجه از طریق لاغرسازی ممنوع است. در آلمان، اسباب بازی جنگی را نمی‌توان در تلویزیون تبلیغ کرد.^۱ بازرگانانی که به فروش خز در ایتالیا اشتغال دارند نمی‌توانند تبلیغات کنند.^۲

باید یادآور شد، ممنوعیت تبلیغات به طور کلی، آن‌گونه که در بلژیک اجراء شده است. ناموفق است. هزینه فراوان تولید برنامه‌های تلویزیونی چنین ممنوعیتی را غیرعملی می‌سازد. وضع مقرراتی در سطح جهان در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به تعدد و کثرت مقررات در کشورهای مختلف، ایجاد مقررات واحد برای کلیه کشورها غیرممکن است ولی در بعضی موارد خاص می‌توان به توافق رسید. آگهی‌ها باید از برنامه‌ها جدا شده و اقدامات خاصی برای حفظ سلامت جامعه مبذول گردد. به عنوان مثال بعضی از انواع آگهی‌ها مانند تشویق برای استفاده از مواد مخدر و مشروبات الکلی باید ممنوع اعلام شوند.

در تنظیم مقررات مربوط به تبلیغات باید حمایت از مصرف‌کننده مدنظر قرار گیرند. اتاق آیین‌الملل بازرگانی اصولی را در این زمینه تصویب کرده است: کلیه تبلیغات باید قانونی، شایسته و محترمانه، با صداقت و واقعی باشند. هر آگهی تبلیغاتی باید با حس مسئولیت اجتماعی تهیه شده و با اصل رقابت منصفانه، آن طوری که در تجارت پذیرفته شده است، مطابقت نماید. آگهی‌های تبلیغاتی نباید به اعتماد عمومی آسیب برسانند.^۳ لغات به کار رفته در اصول یاد شده همچون شایسته، با صداقت و واقعی قابل تامل و بحث هستند. معنی هر کدام از این واژه‌ها در کشورهای مختلف ممکن است متفاوت باشد. واضح است که وجود موافقتنامه میان دول فرستنده و گیرنده برنامه تلویزیونی ضروری می‌باشد. انعقاد چنین موافقت‌نامه‌هایی غیرممکن نیست. بسیاری از کشورها با تشریح مساعی موفق شده‌اند در خصوص محتویات و مضمون آگهی‌های تبلیغاتی به توافق برسند.^۴

1- M. Taishoff, op. cit. at 40

2- Ibid.

3- Council of Europe, Mass Media Files No. 1: Advertising in Radio and Television Broadcasting, at 11 (1982).

4- Ibid.

5- Smith, op. cit. at 126-128.

۷- معاهدات دو جانبه موفق

هم اکنون تعدادی معاهدات دوجانبه میان دول وجود دارد که دول دیگر با فرهنگ سازگار و همسان می‌توانند به آنها بپیوندند. برای نمونه می‌توان به عرب‌ست (ARABSAT) اشاره کرد. اینچنین همکاری می‌تواند در میان دیگر دول آسیایی، آفریقایی و یا آمریکای لاتین هم ایجاد شود. این همکاری که با احترام متقابل توأم است، می‌تواند بسیار مفید و از نظر اقتصادی به صرفه باشد.^۱

سایت (SITE) مثال مشابه دیگری از همکاری دو جانبه در این زمینه است که میان ایالات متحده آمریکا و هند منعقد شده است.^۲ ناسا (NASA) ماهواره و هند تجهیزات روی زمین را فراهم می‌کند.^۳ ماهواره برای آموزش مردم در نقاط دور افتاده هند به کار می‌رود. براساس این همکاری، هند از آمریکا ماهواره خریداری کرده و برنامه‌های پخش مستقیم تلویزیونی را تهیه می‌کند.^۴

"ارتباطات تجربی و آموزشی پان-پسیفیک به وسیله ماهواره‌ای که به پیس‌ست (Peacesat) مشهور است، مثال دیگری از همکاری موفق بین‌المللی در این زمینه است. این طرح را کشورهای ایالات متحده آمریکا، استرالیا، فی‌جی، جزایر ژلبرت، جزیره گینه‌نو، زلاند نو، خلیج پاپوا، مجمع ساموآ، جزایر سلیمان و کشور پادشاهی تونگا در سال ۱۹۷۱ طرح و برنامه‌ریزی کرده‌اند. در این طرح، هر دولت می‌تواند محتویات و مضمون برنامه‌هایی را که برای کشورش پخش و ارسال می‌شود خود کنترل کند. برنامه‌ها از طریق ماهواره به موسسات آموزشی و پزشکی برای پخش ارسال می‌شوند.^۵ هزینه عملیات از سال ۱۹۷۱ تا ۱۹۷۶ کمتر از ۵۰۰ هزار دلار بوده است.^۶ این مثالها نشان می‌دهد که همه کشورها می‌توانند در خصوص نوع برنامه‌های دلخواه خود با کشورهای دیگر قراردادهایی منعقد سازند.^۷

1- Jakhu & Singhal, Satellite Technology and Education, 6 Annals of Air and space Law 399, 402 (1981).

2- See N. Matte, Aerospace Law, at 157-58.

3- Ibid. at 164-65.

4- Ibid.

5- Ibid at 180.

6- Ibid.

7- Smith, op. cit. at 128-129.

۸- عرف بین‌الملل در خصوص پخش مستقیم تلویزیونی

کشورهای مختلف پیامهای رادیویی را روی موج کوتاه به کشورهای خارجی پخش می‌کنند، بدون اینکه کمترین تلاشی در جهت جلب رضایت کشورهای دریافت‌کننده بنمایند. پخش این برنامه‌ها منجر به اعتراض رسمی از طرف کشورهای دریافت‌کننده نشده است. ممکن است گفته شود که عدم اعتراض کشورها منجر به شکل‌گیری عرف بین‌الملل در این زمینه شده و لذا مانعی برای اجرای اصل رضایت قبلی شمرده می‌شود. مورد دیگری که ممکن است در این زمینه بدان استناد شود "مسئولیت بین‌المللی برای فعالیت‌هایی است که به وسیله مقررات بین‌الملل منع نشده‌اند"^۱ این اصل از دو دعوای کانال کرفو و کارخانه ذوب تریل که در آنها گفته شد دولتها ممکن است از رهگذر اقدامات قانونی خود، در صورتیکه خساراتی برای کشورهای دیگر وارد آورند، مسئول شناخته شوند منتج شده است. دیوان داوری در دعوای تریل اظهار داشت: دولتها موظفند کشورهای دیگر را از اقدامات خود که ممکن است خساراتی به آنان وارد آورند محافظت کنند. این اصل به وسیله کمیسیون حقوق بین‌الملل در پیش‌نویس معاهده "مسئولیت بین‌المللی برای خسارات وارده از اعمالی که به وسیله مقررات بین‌المللی منع نشده‌اند" مورد تأیید و تأکید قرار گرفت.^۲ سند مزبور، اصل "جبران خسارت قربانی بیگناه فعالیت‌های فوق‌العاده مضر" را به رسمیت شناخت. در صورتیکه این پیش‌نویس مورد تصویب قرار گیرد به دریافت‌کنندگان پخش برنامه‌های ناخواسته، مجوز اعتراض و احیاناً صلاحیت رسیدگی به تخلف متخلفین را خواهد داد. البته باید گفت که باکستر (Quentin Baxter) به رغم میل باطنیش مجبور شد در تعریف آسیب فقط خسارات فیزیکی و قابل ارزیابی را در نظر بگیرد.^۳ اگر آنچه را که باکستر معتقد بود و عده‌ای دیگر از نمایندگان نیز با او در این عقیده همراه بودند، مدنظر قرار دهیم، می‌توان گفت که کشورهای دریافت‌کننده برنامه‌های ناشایست باید بتوانند علیه کشورهای ارسال‌کننده

1- Reports and Draft Articles on State Responsibility, Roberto Ago, Special Rapporteur, Y.B. Intl L. Commn (1977-1980).

2- Reports on International Liability for Injurious Consequences Arising out of Acts not Prohibited by International Law, Robert Q. Quentin - Baxter, Special Rapporteur, Y.B. Intl L. Commn 1981-1982.

3- 1981 Y.B Intl L. Commn 221, U.N. Doc. A/CN.4/346/ADD. 1 and 2.

اعتراض کرده و مجازات متخلفین را درخواست کنند. کمیسیون حقوق بین‌الملل قبلاً در ماده یک پیش‌نویس مواد مربوط به مسئولیت کشورها که در سال ۱۹۸۰ مورد تصویب کمیسیون قرار گرفت بیان می‌کند که هر عمل خلاف دولتی منجر به مسئولیت بین‌المللی آن دولت می‌شود.^۱

نتیجه

محتویات و مضمون برنامه‌های پخش ماهواره‌ای یکی از مسائل پیچیده‌ایست که بحث‌های مختلفی را به دنبال داشته است. به دلیل ائتلاف کشورهای در حال توسعه، تنظیم مقررات مربوط به پخش ماهواره‌ای یکی از عناوین مهم مورد بحث در سازمان ملل و اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور بود. مشکلات رسیدن به اتفاق نظر در این مورد در سازمان ملل، اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور و کمیونس نشانگر اهمیت این تکنولوژی جدید و امکان سوء استفاده از آن می‌باشد.

بحث و اظهار نظر در خصوص ارسال برنامه‌های ماهواره از اوائل دهه ۱۹۷۰ میلادی شدت گرفت دو نظریه کلی در میان نظریات ارائه شده حائز اهمیت است. عده‌ای با اشاره به اصل حاکمیت دولتها، هرگونه مداخله در امور کشورهای دیگر، از جمله مداخلات سیاسی و تبلیغاتی، را ناقض حقوق بین‌المللی می‌دانند. به نظر آنان، ارسال برنامه‌های تلویزیونی و تبلیغاتی از طریق ماهواره که موجب اختلال در نظم و فرهنگ کشورهای دریافت کننده شود مداخله در امور کشورها محسوب و خلاف حقوق بین‌المللی تلقی می‌گردد. آنان اخذ رضایت قبلی دولت‌های دریافت کننده برنامه‌های ماهواره‌ای پیش از ارسال این برنامه‌ها را ضروری می‌دانند.

عده‌ای دیگر با استناد به نظریه آزادی اطلاعات، که مطابق آن هر کس حق دارد به کلیه اطلاعات دست یافته و آن را به دیگران ارسال کند، هرگونه کنترل دولتها بر ارسال

1- Draft Articles on State Responsibility, Part 1, in Report of the ILC on the work of its 32nd Session, 5 May 0 25 July 1980 UN Doc. A/35/10: ILC Yearbook (1980) II, Part 2) P. 30. Smith, op. cit. at 128-132.

برنامه‌های ماهواره‌ای را مردود می‌دانند. آنان معتقدند که برنامه‌های ماهواره‌ای در پیشرفت اجتماعی انسان موثر بوده و لذا با توجه به جنبه‌های مثبت آن، لزومی به ممنوعیت دریافت اینگونه برنامه‌ها نباید وجود داشته باشد.

کاملاً روشن است که دولتهای نگران از تأثیر منفی پخش مستقیم ماهواره‌ای، باید برای حل مسئله و رسیدن به یک تفاهم در خصوص نوع و محتویات پخش برنامه‌ها و بخصوص تبلیغات وارد مذاکره شوند. کشورهای در حال توسعه می‌توانند به جای دریافت برنامه از کشورهای غربی، با استفاده از امکانات کشورهای مزبور، خود مبادرت به تهیه برنامه کنند. تقویت برنامه‌ها و تهیه برنامه‌های مشابه دول غربی - در خصوص جذابیت برنامه‌ها - موجب خواهد شد مردم کشورهای در حال توسعه به برنامه‌های غربی رو نیاورند.

از بررسی اعلامیه‌ها و معاهده‌های حقوق بشر می‌توان نتیجه گرفت که افراد در حق کسب اطلاعات و افکار و در اخذ و انتشار آنها، آزادی مطلق و بی‌قید و شرط ندارند. این اسناد، محدودیتهایی را برای استفاده از حق مزبور پیش‌بینی کرده است که در صورت تعدی و تجاوز از این محدودیتهای مسئولیتهایی را در پی خواهد داشت. استفاده‌کننده از این آزادی باید اولاً به حقوق و آبرو و حیثیت دیگران احترام بگذارد. ثانیاً امنیت ملی، نظم عمومی، سلامتی، اصول اخلاقی و معنوی عمومی را حفظ و رعایت کند.